

УДК [332.364+332.365]:504

Д. Р. Яцюк

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТА КЕРУВАННЯ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ УКРАЇНИ

Розглядаються питання щодо законодавчого визначення методів економічної оцінки земель лісового комплексу та отримання додаткових еколого-економічних ефектів від екосистемного керування лісами.

Questions about legislative definition of methods of an economic estimation of the grounds of a wood complex and reception of additional ecological-economic benefits from экосистемного management of woods are considered.

На сучасному етапі формування механізмів екосистемного керування лісами України не існує чітко визначеної, законодавчо оформленої й затвердженої методики економічної оцінки лісових земель. Для практичної реалізації принципів сталого екосистемного керування лісами необхідне об'єднання зусиль державних органів лісового господарства й охорони навколишнього середовища, лісовпорядних підприємств і підприємств ліспромислового комплексу. Доцільно встановити економічно та екологічно обґрунтовані частки підприємництва в інтересах збалансованого лісокористування, забезпечити підтримку здатності лісів виконувати ресурсні, соціальні й екологічні функції.

Зміна підходів до лісокористування, цілеспрямоване регулювання лісових екосистем вимагають перегляду принципів інформаційного забезпечення лісового господарства, розширення його змісту і розроблення методології еколого-економічної оцінки природних екосистем. Ці принципи можуть бути реалізовані на базі геоінформаційних систем (ГІС). Використання ГІС-технологій дає можливість оперативно одержувати інформацію у вигляді топографічних карт, діаграм і таблиць з лісотаксаційними, еколого-економічними й іншими показниками. Вони дозволяють найповніше моделювати лісову екосистему і як найважливіший компонент біосфери, і як об'єкт господарської діяльності людини.

Майбутнє екосистемного керування лісами, на думку багатьох учених, полягає в проведенні кадастрової оцінки землі. З цієї позиції ліс можна розглядати, з одного боку, як природне явище, коли він є екологічною системою, що складається з окремих компонентів, які взаємодіють як між собою, так і з навколишнім середовищем та суспільством внаслідок обміну речовин і потоків енергії, а з другого, – як елемент економічної сфери, якщо являє собою джерело різних видів природних благ, включаючи лісові ресурси (деревні і недеревні, лісової фауни, ґрунтів тощо) і природні умови, представлені у формі суспільно-корисних функцій (формуючих середовище і соціальних), а також як об'єкт правового регулювання, коли ліс є сукупністю компонентів, для кожного з яких встановлено обов'язкові правила використання й охорони.

Одночасно з наведеною диференціацією лісових благ можна здійснювати їх класифікацію за окремими компонентами лісу як екосистеми (повітря в лісі, лісова рослинність, вода – річковий стік, лісові ґрунти, лісова фауна) і за видами взаємодії лісових екосистем із зовнішніми біотичними, абіотичними й антропогенними факторами. У прикладному плані (відповідно до термінології Лісового кодексу України) ліс як об'єкт кадастрової оцінки розглядається у вигляді лісових (покритих і непокритих лісовою рослинністю) і нелісових земель, що входять до лісового фонду. Поняття «кадастрова оцінка» лісового фонду міститься в Лісовому кодексі України, але трактування його в законі відсутнє. За визначенням Комітету лісового господарства України під кадастровою оцінкою земель лісового фонду розуміється «... норматив, що виражає в грошовій формі корисність ділянки...». Так само тлумачиться поняття «економічна оцінка лісів» і вказується, що «... методика економічної оцінки лісів визначається державним органом керування лісовим господарством». На жаль, сьогодні немає ні такої методики, ні чіткого визначення кадастрової оцінки, яка багатьма вченими прирівнюється до економічної. На наш погляд, врахування гут лише економічного фактора є недостатнім. Такої ж думки і видатний російський учений Ю. В. Лебедев [2].

У науковій літературі для комплексного оцінювання лісів пропонуються еколого-економічна, і навіть еколого-соціально-економічна, оцінки. Їх зміст відповідає сутності вищезгаданих кадастрової й економічної оцінок лісів. Базою вихідних даних для кадастрової оцінки тут виступають натуральні показники лісових благ та їх економічні еквіваленти. Натуральні показники включають кількісні вимірники (кубометри, тонни та ін.). Щодо якісних параметрів, то вони важко піддаються кількісній оцінці і визначаються у балах, класах, коефіцієнтах тощо. Для узагальненого підходу до оцінювання лісових ресурсів як уніфікований показник лісових екосистем використовується кількість зв'язаного вуглецю.

Важливим видом лісових ресурсів є ґрунти. Суть їх оцінки полягає у визначенні потенційної здатності зберігати ґрунтову родючість і відновлювати вилучену біомасу. Натуральні показники функцій, що формують середовище лісів, характеризують ліс, по-перше, як фізичне тіло з біометричними параметрами (поверхні стовбурів і крон дерев, хвої та листя, їх шорсткість, ярусність і повнота деревостоїв, клас бонітету, тип лісонасадження й ін.) і, по-друге, як живий організм зі своїми фізіологічними, біохімічними й біофізичними процесами (внутрішньовидові і міжвидові відносини, фотосинтез і ін.). Натуральні показники соціальних функцій лісів характеризують ландшафти лісогосподарської та лісопаркової частин зелених зон, міські ліси. Вони містять дані про припустимі і фактичні рекреаційні навантаження, іонізуючу здатність і фітонцидність лісової рослинності, естетичну привабливість різних лісових ландшафтів. Сукупність економічних еквівалентів натуральних показників лісових благ впливає на ринкові оцінки, ренту, витрати, альтернативну (упущену) вигоду і загальну економічну вартість. Загальна схема формування економічних еквівалентів різних видів лісових благ залежить від існуючих розмірів лісових податків (такс) за одиницю ресурсу чи площі лісу.

Ґрунти як один з видів ресурсів лісів оцінюються з урахуванням їх потенційної природної продуктивності, якій відповідають запаси деревини в стиглих еталонних насадженнях, утворені корінними деревними породами, що найбільше відповідають лісорослинним умовам оцінюваної ділянки.

Оцінка середовищеформуючих функцій лісів здійснюється відповідно до їх потенційної біологічної продуктивності за весь період існування лісонасаджень (наприклад, за оборот рубання для експлуатаційних лісів), і величина її залежить від розмірів витрат на створення технічних чи біологічних систем, які за своїм ефектом рівнозначні лісам і не призводять до витрачання інших природних ресурсів чи погіршення навколишнього природного середовища.

Оцінювання соціальних функцій лісів проводиться відповідно до їх фактичного стану, виходячи з ціни «вільного часу», що ґрунтується на наданні відпочинку в лісі (відновлення фізичних і нагромадження творчих сил людини), для збільшення ресурсів живої праці у сфері суспільного виробництва. Економічні еквіваленти для натуральних якісних показників, що важко піддаються кількісній оцінці, деяких середовищеформуючих (інформаційних) і соціальних (виховно-освітніх, естетичних) функцій лісів базуються на системі спеціальних коментарів чи бальних шкал оцінок, формованих групами фахівців.

Під показником кадастрової оцінки лісів [2] розуміється величина довгострокового господарського ефекту від усіх лісових благ, що утворюються за тривалий період у результаті «продуктивної роботи» лісонасаджень і загального біогеоценотичного процесу з урахуванням дисконтування грошових величин, динаміки лісоутворюючого процесу і характеру лісокористування. Дисконтування величин майбутніх економічних ефектів лісу здійснюється за допомогою коефіцієнтів дисконтування, що залежать, у свою чергу, від ставки дисконту. Первинною обліково-оцінною одиницею лісів є 1 га лісової площі, який містить характеристики, що дозволяють одержати економічну оцінку кожного лісотаксаційного виділу, а підсумовуванням виокремлених оцінок забезпечує оцінювання будь-яких лісових об'єктів більш високого рівня (кварталу, лісопарку, лісництва, лісгоспу, району, міста, області, регіону).

При кадастровій оцінці лісових земель, не покритих лісом, враховується корінний тип лісу на даній ділянці. Оцінювання нелісових земель у складі лісового фонду (рілля, косовиці, пасовища) здійснюється за методиками, прийнятими у сільському господарстві, а земель садиб, водойм, боліт – за відповідними галузевими методиками. При відсутності таких методик оцінювання деяких категорій нелісових земель (косовиць, боліт, водойм) може бути проведене за

рекомендаціями Лебедева [2]. Залежно від цілей ліс підлягає оцінюванню як екологічна система чи її компоненти: лісові ресурси, лісові ґрунти, середовищеформуючі і соціальні функції.

Структура кадастрової оцінки лісів відповідає поділу їх на групи, категорії захищеності, лісові ділянки, що захищаються особливо, і незвичайні охоронні природні території та на види – не покриті лісовою рослинністю лісові землі і нелісові землі лісового фонду.

При кадастровій оцінці лісів, на нашу думку, необхідно враховувати не тільки ресурсний потенціал, але й частину середовищеформуючих функцій, властивих усій їх території. Викладені принципи формування бази даних для комплексної оцінки лісів слід використовувати при розробленні правових і нормативних актів (лісових статутів, положень про ставки лісових податків і орендної плати, про кадастрову оцінку лісів, розміри плати при переведенні лісових земель у нелісові і при вилученні їх [1, 3, 4].

1. Гамбурцев А. Г. Концепция мониторинга природно-технических систем // Геоэкология. 1994. № 4. С. 12–19.
2. Лебедев Ю. В. Эколого-экономическая оценка лесов Урала. Екатеринбург, 1998.
3. Осипов В.И. Геоэкология – междисциплинарная наука об экологических проблемах геосфер // Геоэкология. 1993. № 1. С. 4–18.
4. Рагозин А. Л. Основные подходы к организации мониторинга природно-технических систем с целью снижения ущерба от природных и техноприродных катастроф // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. М., 1993.